

Filozofija psihologije

MATJAŽ POTRČ

POVZETEK

Znanost in še zlasti psihologija tvorita eno od središč opusov Aristotela, Descartesa, Kanta ter Brentana. V zadnjem času so postali modeli duha pogosta tema v filozofiji psihologije. Mnoge pomanjkljivosti klasičnih simbolnih modelov zmorejo preseči konekcionistični modeli. Ker je človeška realnost glavni vir navdiha konekcionističnih modelov, lahko tak obrat okrepi pogled na pojavoslovje oziroma na fenomenologijo. Še zlasti lahko mereološki model pojava prilagodimo na način, da se ujema z ekološkimi nazori Franceta Vebru o neposrednem zadevanju stvarnosti. Tako pokažemo pot, ki jo bodo modeli duha morali tudi sami ubrati.

ABSTRACT

PHILOSOPHY OF PSYCHOLOGY

Science and particularly psychology have been in center of the traditional works of Aristotle, Descartes, Kant and Brentano. Lately, models of mind became one of the main points of discussion in philosophy of psychology. Many shortcomings of classical symbolic models may be overcome by connectionist models. As human reality is the main inspiration of connectionist models, such a turn can be supplemented by considerations of phenomenology. Particularly, the mereological model of phenomenon may be arranged to fit the ecological views of France Veber's conception of direct access to reality, and by this to show the way models of mind have to take themselves.

Filozofija psihologije tvori dober del opusa vrhunskih filozofov, kot sta Aristotel ali Descartes. Pomembna je tudi za slovensko filozofsko tradicijo in njeno razumevanje. Možna hipoteza je ugotovitev, da slovensko filozofsko tradicijo tako malo poznamo ravno zato, ker med drugim kaj malo vemo o filozofiji psihologije. Vkolikor sledimo naši filozofski tradiciji, bomo opazili, da se skozi ves čas vleče nit filozofije psihologije, ki doseže svoj vrhunec pri osrednjem slovenskem filozofu Vebru. Tudi Vebru bomo lahko ustrezno ocenili šele tedaj, ko bo v našo strokovno zavest v večji meri prodril pomen filozofije psihologije.

Vsi glavni filozofi psihologije, kot so Aristotel, Descartes, Brentano ali Veber, so se zanimali za znanost svojega časa. Prav tako so omenjeni filozofi pravzaprav kar zasnovali psihologijo svojega časa kot empirično znanost (Brentanov izraz). Veber pa je psihologijo kot znanost vpeljal v slovenski prostor. Vkolikor bi bil vsak teh filozofov naš sodobnik, bi bilo moč upravičeno pričakovati, da bi ga zanimala današnja spoznavna oziroma kognitivna znanost, kajti prav slednja skuša opredeliti temeljne značilnosti duševnosti in očrtati vlogo psihologije.

I. ZGODOVINA: ZNANOST IN PSIHOLOGIJA

Psihologija se je sorazmerno pozno ločila od drugih znanosti. Tudi ko se je še vedno ostala empirična znanost, torej takšna, ki temelji na poskusih. Eden začetnikov moderne psihologije je Brentano, v veliki meri na Aristotelovi sledi, čeprav je krepko krenil tudi po lastni poti.

A. Velika filozofska tradicija

Med člani velike filozofske tradicije velja glede znanosti ter psihologije vsaj nekaj besed nameniti Aristotelu, Descartesu, Kantu in Brentanu.

1. Aristotel

Ne le da je bil največji filozof, bil je tudi najbolj ugleden znanstvenik svojega časa. V tem smislu je bil Aristotel enciklopedist. Prav tako je znano, da se je ukvarjal z eksperimenti. Njegov smoter je bil najprej opis, potem pa tudi razlaga različnih področij realnosti. Tako je na primer ontologija Aristotelu zgolj še eno področje realnosti, ki velja opisati njene danosti in zakonitosti, prav tako kot to počnemo na področju fizike. Podobno predstavlja logika sistematični in empirični opis zmožnosti človeškega sklepanja. V tem smislu je Aristotel nedvomno blizu sodobni hevristici, ki skuša sodobno logiko približati človeškim psihološkim zmožnostim, kakršne pač že empirično obstajajo.

a. Fizika

kaže Aristotela kot znanstvenika, ki se zanima za opis narave in njenih počel.

b. Biologija

kaže Aristotela kot teleologa. Načelo smotrnosti loči živo naravo od nežive. Biologija si tako prizadeva za opis sistemov živega.

c. Psihologija

Tu je Aristotel začetnik, zlasti s svojim spisom O duši. Med drugim razlikuje vegetativno dušo, ki je značilna za rastline, animalno dušo, ki je značilna za živali, ter tisto vrsto duše, ki je značilna za človeka. Na ta način je Aristotel položil temelj zvezni obravnavi živega in tudi določeni zvrsti razvojne teorije. Morda lahko v takšnem nauku vidimo tudi temelj za razlago, kako je postopoma prišlo do kompleksnih vsebinskih duševnih stanj pri človeku.

2. Descartes

Je pomemben za nadaljnji razvoj gledanja na duševnost. Slednjo je ločil od empirične preverljivosti, ki je v večji meri lastna področju fizikalnega in mehanskega.

a. Fizika in mehanika

sta torej področji, ki ju je Descartes vzel za temeljno načelo svojih razlag. Med drugim sledi človeško telo tudi zakonom fizike in tako je mogoče njegovo delovanje mehansko razločiti.

b. Duša

Vendar pa je človeškemu telesu pridruženo še nekaj povsem drugega, kar ni podvrženo zakonom mehanike ali fizike, to pa je duša.

(1) Strasti duše

Med drugim govori Descartes o strasteh duše. Tako se uvršča v niz filozofov, ki so poleg racionalnega dela duše upoštevali še njen čustveni del. Takšna razmišljanja so praviloma tvorila podlago etike.

(2) Dualizem

pa je posledica Descartesovega prepričanja, da obstaja poleg telesne substance, za katero smo zvedeli, da jo je Descartes poznal in upošteval, še neka povsem druga substanca, in sicer duševna substanca. Obstoj duševne substance torej pomeni, da v veselju, ki ga sicer vodijo zakoni fizike in mehanike, obstaja še neka substanca, ki je povsem drugačne kvalitete glede na vse tisto, kar je podvrženo mehaniki.

(a) Problem dualizma: vzročna povezava med dušo in telesom: kako je le-ta mogoča, če sta telesu in duši v podlago dve povsem različni substanci?

Če je duševna substanca nekaj kvalitativno povsem različnega od telesne substance, se pojavi problem, kako je pravzaprav sploh mogoče vzročno delovanje ene substance na drugo. Če na primer rečem, da sem začel tipkati, ker sem tako hotel, je premikanje mojih rok po tipkovnici, ki ga sicer lahko razločimo mehansko, očitno povzročila duševna substanca. Torej duševna substanca ima učinke in deluje na sklop mehanskih postopkov. Kako pa naj bo to mogoče, če je, kot rečeno duševna substanca povsem drugačne kvalitete od telesne? Če je duševna substanca povsem različna od razsežnostne telesne substance, se zdi, da ni mogoč njen vpliv na slednjo, telesno substanco, ki jo vodijo zakoni mehanike. Tako ostaja v okviru dualizma delovanje ene substance na drugo nepojasnljiva skrivnost.

3. Kant

Za filozofijo psihologije je pomemben zato, ker je odmeril prednost dejavni moči duševnosti. Svet kot tak je nekaj od nas neodvisnega in tudi ni spoznan. Spoznanje nam nudijo šele kategorije, te pa so rezultat zmožnosti človeške duševnosti. Takšno naziranje danes zagovarjajo tisti, ki menijo, da so pomembni zlasti pojmi, kateri oblikujejo naše dožemanje sveta (Lakoff). Johnson na primer zagovarja tezo, da so naše kategorije izvedljive iz naših temeljnih telesnih izkustev, kakršne so razlika med okolico in notranjostjo telesa, biti v nečem, denimo v sobi, ali biti izven nečesa, na primer biti izven sobe.

a. Astronomija: Kant-Laplaceova hipoteza.

Za nas je zanimivo zlasti to, da je bil Kant ves čas tudi na vrhu dogajanj v znanosti svojega časa. Tako je znana njegova hipoteza v astronomiji, ki gotovo kaže, da je bil tudi izvrsten znanstvenik.

4. Brentano

Sprva je želel postati empirični psiholog. Ker ni dobil sredstev za ureditev laboratorija, je napisal knjigo Psihologija z empiričnega stališča (v kateri je obenem podal temelje pojavnostvja oziroma fenomenologije).

a. Psihologija kot znanost

Tako je Brentano eden izmed utemeljiteljev psihologije kot znanosti v sodobnem smislu.

(1) Opisna metoda kot metoda znanosti

Brentano je najprej želel opisati duševne pojave. Tako je skušal podobno kot Aristotel razvrstiti bitnosti, ki pač obstajajo. Pri duševnih bitnostih razlikuje med predstavami, mislimi in čustvenimi psihološkimi stanji. Vendar pa na drugi strani Brentano ne kaže zanimanja za vzročne razlage, za fiziološke razlage ali pa za dinamične opise kot je to na primer pozneje počel Husserl. Brentanova metoda je statična in znanstveno opisna.

B. Slovenska filozofija

Na prvi pogled je dokaj nejasna kategorija. Vendar velja, da sodijo vanjo vsa dela, ki so jih napisali filozofi slovenskega porekla, tudi če so na primer pisali v latinščini na Dunaju, ali pa če so to bili denimo Čehi, ki so pisali v nemščini na slovenskih tleh. Obstaja pa tudi nekaj filozofov, ki so večino svojega dela napisali v Sloveniji v slovenskem jeziku, kot na primer France Veber.

1. Pomembnost filozofije psihologije

Stalnica v slovenski filozofiji, kakorkoli jo že gledano, je kot rečeno filozofija psihologije. To dejstvo je bilo doslej prezrto zgolj zato, ker so bili naši filozofi vse premalo veščji, da bi se z njim strokovno spopadli. Ena glavnih objektivnih nalog usposabljanja naslednjih generacij filozofov nedvomno leži v tej smeri. Pisce zgodovine filozofije na Slovenskem (Jerman, Urbančič) se niso mogli izogniti, da ne bi navedli mnogo dejstev v prid filozofiji psihologije in so jo tudi obravnavali kot eno najbolj osrednjih filozofskih panog na Slovenskem, čeprav tega morda niso izrecno želeli.

a. Aristotelovska tomistična tradicija

Dejstvo, da je bila filozofija psihologije na Slovenskem vseskozi osrednja, nas ne bo presenetilo, če vemo, da je bila pri nas pomembna tomistična in neotomistična tradicija (glej naslov Urbančičeve knjige). Tomizem pa je povezan z Aristotelom in tako z njegovimi nazori o duševnosti.

b. France Veber

Je najpomembnejši slovenski filozof, ki se je šolal pri Alexiusu Meinongu v Gradcu. Meinong je osnoval prvi eksperimentalni psihološki laboratorij v Avstriji. Veber je vselej menil, da je psihološka metoda začetek (čeprav ne vselej nujno tudi konec) filozofskih razmišljanj.

(1) Očrt psihologije

je delo, kjer Veber utemelji svoj sistem z medsebojno odvisnostjo med predstavami, mislimi, željami in stremljenji, kar vse so psihološki doživljaji. Pri tem je na primer močno bitje, ki ima zgolj predstavo. Vkolikor pa neko bitje ima željo, mora nujno imeti tudi tej sopripadajočo misel in predstavo.

(2) Analitična psihologija je kot naslov ene izmed njegovih knjig sama na sebi dovolj zgovorna glede pomena, ki ga je Veber pripisoval psihologiji.

(3) Občutki in filozofski pogled na svet je še neobjavljeno delo, v katerem so občutki dojeti kot temelj vsega doživljanja. Torej se nahajajo pod predstavami kot njihov gradbeni material.

(4) Vprašanje stvarnosti: tukaj se psihološka metoda introspekcije umakne ekološko utemeljeni psihologiji, kjer je pomembna stvarnost, oziroma povezava med organizmom in njegovim okolnim svetom.

II. MODELI DUHA

so pomembno sredstvo za postavljanje hipotez o duševnosti ter za njeno preučevanje.

A. Problem tradicije: ni modela duha.

Kljub mnogoteremu razpravljanju o duševnosti tradicija ni podala takšnega modela duha, ki bi ga bilo mogoče empirično preveriti.

1. Dualizem: mehanicistični modeli za materialni svet (Descartes), ni pa modela duševnosti.

Tako je Dualist Descartes sicer podal mehanicistične modele za razlago materialnega sveta, ni pa oskrbel modela duševnosti. Dogajanja v telesu je mogoče razložiti v skladu z načeli mehanike in fiziologije. Če se zbudem v nogo, lahko navedem in razložim fiziološko pot dražljaja od stopala do možgan. Ni pa mogoče podati podobnega modela in razlage pojava misli.

2. Introspekcija: neposredni uvid: model duševnosti ni potreben.

Vkolikor pristanemo na tezo, da so nam psihološke vsebine neposredno dostopne, ni kakšne posebne potrebe za modeli duha, z izjemo razvrščanja introspekcijskih dejstev.

B. Kaj so modeli?

Praden gre v proizvodnjo nova znamka avtomobila, naredijo inženirji model avtomobila. Ustvarjamo pa tudi modele tistega, kar nam je premajhno, da bi le-to lahko zaznali (atom), ali pa zopet tistega, kar nam je preveliko, da bi zaznali (sončni sistem). V tem smislu modeli našim čutilom naredijo pristopne stvari, ki sicer le-tem niso neposredno na voljo.

1. Pomembnost modelov sončnega sistema za razlago sončnega sistema: ko model imamo, ga lahko izboljšamo, eksperimentalno primerjamo.

Modele sončnega sistema so ves čas izpopolnjevali. Naša povečana vednost o sončnem sistemu pa ne bi mogla tako hitro napredovati brez modelov, ki omogočajo tudi empirično preverjanje. To preverjanje seveda v primeru sončnega sistema ne more biti eksperimentalno.

2. Modeli genetske zgradbe človeka: ključ za zdravljenje.

Trenutno poteka raziskava genetskega ustroja človeka. Ta raziskava je med drugim pomembna zato, ker nam bo pomagala ne le spoznati človeško telo, ampak tudi ukrepati pri mnogih okvarah, ki imajo svoj ključ v tej genetski zgradbi.

C. Računalniški modeli duha.

Modele duševnosti smo pravzaprav dobili šele s prihodom računalnikov. Znani so klasični in zopet konekcionistični računalniki, ki so jih vsakokrat uporabili za modeliranje duševnosti. V razpravo so se vselej vključili tudi filozofi.

1. Klasični simbolni računalniki.

V podlago jim je tako imenovana Von Neumannova arhitektura. Procesi v računalniku potekajo zaporedno, eden za drugim (ta potek je običajno precej hiter), simboli pa so diskretni.

a. Kaj pomeni, da so simboli diskretni?

Simboli v klasičnih računalnikih so strogo ločeni eden od drugega, tako da na primer simbola <MAČKA> in <MAČKE> nimata nič več skupnega kot simbola <MAČKA> in <KRAVA>. (To pa se intuitivno ne zdi realistično.)

b. Hipoteza Jezika Misli.

Najbolj znana uporaba klasičnih računalnikov za model duha je v hipotezi Jezika Misli (Fodor), ki pravi, da je našo duševnost mogoče razložiti s pomočjo klasičnih diskretnih simbolov ter s pomočjo povezav med le-timi, ki sledijo pravilom logičnega sklepanja (Modus Ponens: $p \rightarrow q, p \vdash q$). Takšen model naj bi bil združljiv z danostmi zdravorazumske psihologije. Že otrok ve, da, če je kdo priden, dobi čokolado, in če je nadalje zase prepričan, da je priden, bo želel imeti čokolado.

2. Konekcionistične mreže.

Danes se med računalnikarji v vse večji meri pojavljajo konekcionistične mreže, ki grade na asociacijah in na podsimbolnih elementih. Pri njih je pomembno učenje.

a. Vzgled možgan.

Konekcionistične mreže imajo svoj biološki temelj v človeških možganih. Seveda se trenutno mreže v svoji tehnološki izvedbi temu zględu še niso preveč podrobno približale.

b. Povezave podsimbolnih elementov.

Glede na načela asociacionizma so za model nevronske mreže zlasti pomembne povezave, te pa se spletajo med podsimbolnimi elementi, ki na primer predstavljajo lastnosti in ne celih simbolov. Povezave med podsimbolnimi elementi se spreminjajo po svoji moči skladno s povečano dejavnostjo, torej je vez močnejša, čim pogosteje je bila uporabljena. Vkolikor se ukvarjam z Vebrrom, bo moja povezava med elementoma <Veber> in <filozofija> močnejša kot povezava med elementoma <filozofija> in <Frege>.

c. Behaviorizem.

V času simbolnih modelov je bil takorekoč pozabljen, sedaj pa je zopet začel pridobivati na ugledu. Že samo načelo povečevanja teže uteži ob večkratni uporabi je

behavioristično. Behaviorizem kot temelj svojega preučevanja jemlje obnašanje, ne pa toliko tistega, kar se dogaja v sistemu.

d. Veščine

in poudarek na njih v konekcionističnih modelih so posledica obrata k behaviorizmu. Tako postaja bolj pomembno od miselnih procesov po modelu stavčnega računa, da modeliramo, kako nekdo vozi kolo, ali pa zopet zelo zapleten potek, ko igralci igrajo košarko.

III. KAKO POVEZATI TRADICIJO IN MODERNI RAZVOJ

Na prvi pogled se zdi vprašanje dokaj pomembno. Najprej pa se velja vprašati, ali je taka povezava sploh potrebna?

A. TEMPUS projekt: "Fenomenološka tradicija in kognitivna znanost".

Zasnovan sem evropski mednarodni projekt s tem naslovom, ker podobno kot mnogi menim, da je potrebna povezava med razvojem modelov duha ter moderno filozofijo, ki je od tod izšla, tako denimo povezava s funkcionalizmom. Poleg tega sem prepričan, da velja to sodobno dogajanje povezati s filozofsko, zlasti s fenomenološko tradicijo.

1. Zamisel: obuditi slovensko filozofsko tradicijo z zanimanjem za sodobno filozofijo znanosti in še zlasti za filozofijo psihologije. Meinong in Veber sta bila blizu znanosti.

Ko prebiramo Vebrova dela, še zlasti pa dela njegovega učitelja Meinonga, in zopet Meinongovega učitelja Brentana, nas mora vselej znova presenetiti njihovo podrobno poznavanje sodobne znanosti in še zlasti filozofije psihologije. Tako je bil Brentano med drugim vpleten v razpravo o tem, ali je zelena barva fenomenalna: mar je zelena barva samostojna, ali pa je morda sestavina modre in rumene, kot da bi zelo drobno zložili modre in rumene pike ene poleg drugih. Meinong je predlagal podrobno razlago Weber-Fechnerjevega zakona. Veber pa je med drugim pomagal pri uvajanju psihologije kot empirične znanosti na Slovenskem.

Skoraj ne moremo si predstavljati, da se ti misleci dandanes ne bi zanimali za našo sodobno filozofijo znanosti in še zlasti za filozofijo psihologije ter za računalniške modele duševnosti. Zato se seznanjanje z le-temi zdi primerna pot za uvod v Vebrovo filozofijo.

B. Problemi sodobnega razvoja

Kaj se pravzaprav dandanes dogaja s preučevanjem modelov duha?

1. Omejitve klasičnih računalnikov postajajo vse bolj očitne. Navedel bom le nekaj omejitev.

a. Neodpornost na majhne poškodbe.

Čim pri klasičnem računalniku odpove en sam njegov delec ali če zmanjka električne napetosti, odpove cel sistem. Te poškodbe so sorazmeroma majhne. Človeški možgani so v nasprotju odporni na take majhne poškodbe in se pri njih funkcija, ki je umeščena na določeno mesto, pogosto lahko prenese na drugo. Če nekdo ne vidi, se mu poveča občutljivost za določene otipe, tako da lahko bere Braillovo abecedo. Po-

dobno odpornost na majhne poškodbe praviloma kažejo tudi konekcionistični sistemi.

b. Neobvladovanje večšin (prepoznavanje obrazov).

Klasični računalniki nadalje ne obvladajo večšin. Tako brez težav prepoznamo značev obraz v gneči, tudi če ga že precej časa nismo videli in tudi če je le-ta spremenil frizuro (velja zlasti za ženske) ter če začel nositi očala. Isti problem je za klasični računalnik skoraj docela nepremostljiv.

c. Predobro računanje.

Kot pove že njihov vzdevek, računalniki zlasti računajo. To opravilo počnejo zelo dobro, kar jih uvršča med naša pomembna orodja in pripomočke. Ne glede na te prednosti pa velja pripomniti, da je takšno računanje v klasičnih računalnikih v primerjavi s človeškimi zmožnostmi nerealistično. V zadnjem času so se začeli strokovnjaki spraševati, ali ne bi bilo na marsikaterem področju vendar pomembno uporabiti nekoliko manj dodelane, pa zato okolju bolj prilagojene zmožnosti, kakršne na primer uporablja človek.

2. Ni filozofske osmislitve

modelov duha. Takšen je lahko naslednji splošni ugovor. Tudi če so modeli duha zanimivi za tehnične postopke, ali sploh imajo kaj opraviti z visokimi in globokimi zahtevami filozofije?

3. Rešitev za 1: nazaj k človeku (možgani) kot modelu.

Omejitev klasičnih računalnikov, kjer prevladujejo simbolni vzorci, so presežene v konekcionističnih modelih, tako da smo se odpravili k človeku in k njegovim možganom kot k modelom duševnosti.

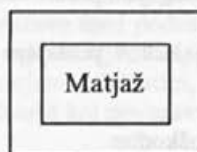
4. Rešitev za 2: pojavoslovje.

Osmislitev modelov duha po mojem prepričanju nudi povratek k pojavoslovju oziroma k fenomenologiji. Najprej pa morda velja povedati, da eden izmed naj-novejših projektov umetne inteligence PACIS v svojem temelju uporablja brentanovsko ontologijo in mereologijo.

a. Zgradba pojava (Brentano): Akcidenčna celota, ki ima substanco kot svoj del.

Moja misel na mačko ni nujna, zato je naključna oziroma akcidenčna.

Kljub temu, da je misel akcidenčni pojav, pa je samostojna in zato celota. Po Brentanovem mnenju pojavi niso dodatki k substanci (tako kot pri Aristotelu), ampak so celote, ki imajo substanco vselej za svoj edini lastni del. Diagram misli kot primera pojava bi bil takšen:

Misel na mačko ne bi bila mogoča brez konkretnega nosilca, v našem primeru Matjaža. Vsakdo med vami pa je zopet lahko substanca te ali pa drugih misli. Na drugi strani pa pojav (v našem primeru misel) nima še kakšnega drugega dela poleg

svoje substance. Pojav pa je tudi samostojen, je samostojna celota. Kar povzema pomen pojavoslovja oziroma fenomenologije, saj je za pojavoslovje pojav pač nekaj osrednjega.

C. Rešitev problemov: vključitev konteksta.

Možna rešitev problemov je v upoštevanju konteksta pri modelih duha. Kontekst je letos zopet postal precej obdelana in zanimiva filozofska tema. Seveda ni preveč enostavno odgovoriti na vprašanje, kako naj se kontekst natančno vključi v razpravo. V umetni inteligenci obstaja problem okvira, ki ravno kaže, kako težko je omejiti razpravo na smiselno razsežnost.

Trenutno bi želel zgolj zastaviti določeno uganko, na katero me je opozoril Danilo Šuster: če želimo v založništvu izdelati lepo naslovnico Jermanove zadnje knjige, na kateri je na primer naslikan Rodinov mislec v treh barvnih odtenkih, se kaj lahko zgodi, da bo ena sama slika zahtevala 20 MB spomina. Vkolikor pa bomo isto sliko opisali s slovenskim stavkom "Barvna naslovnica zadnje Jermanove knjige predstavlja Rodinovega misleca", bo ta zadeva zahtevala kaj malo računalniškega spomina.

Kaj je na slednje mogoče pripomniti? Mislim, da je glede slike problem razrešen, ko uvedemo pozornost - če seveda želimo zadevo primerjati s človeškimi zmognostmi. Ko hodim po cesti, ves čas zbiram na stotine in tisoče še veliko bolj kompleksnih slik, kot pa je ena sama statična naslovnica. Vendar moje glave od preoblice podatkov ne bo razneslo, saj pridobljene vidne podatke odbiram s pomočjo zmognosti svoje pozornosti: v preobilici podatkov izbiram zgolj tiste, ki so mi zelo potrebni.

Na drugi strani nam zgolj nekaj črk na papirju ne bo kaj dosti pomenilo. Da bi določen stavek kaj pomenil, le-ta zahteva tudi prisotnost nekoga, ki ga bere, ki ga razume, ki obvlada sintakso in z njo omejuje semantiko. Tako je v en sam stavek nujno vključen še širši sistem: okolje, skupaj s človekom.

1. Problem odsotnosti konteksta pri simbolnih računalnikih.

Simbolni računalniki in na njihovi podlagi zgrajeni modeli duševnosti niso vključevali konteksta, ali pa so ga izrecno odpravili.

a. Metodološki solipsizem.

En način odprave konteksta predstavlja metodološki solipsizem, ki ga je zagovarjal Fodor v povezavi s svojim splošnim programom Jezika Misli. Teza metodološkega solipsizma trdi, da se znanosti, kakršna je psihologija, pa tudi filozofiji, ni treba ukvarjati z vsem, kar se dogaja v svetu. Če naj bo te vrste znanost učinkovita, se mora omejiti zgolj na tisto, kar se dogaja znotraj meja organizma. Tako je pomembna zgolj psihološka vsebina <mačka>, ne pa mačka kot realni biološki predmet, ali pa mačka kot fizikalni ali kemični predmet. S tako mačko naj se ukvarjata fizika in kemija, meni teza metodološkega solipsizma, za filozofijo in psihologijo pa bo dovolj, če se bosta ukvarjali z vsebinami. Podobno tezo je zagovarjal tudi Husserl, ko je uvajal nize svojih redukcij.

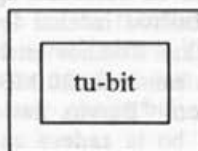
2. Rešitev problema konteksta: vključitev sistema v okolje.

Metodološki solipsizem se je problemu konteksta zgolj izognil. Zato je za nas veliko bolj pomembna smer razmišljanja, kakršno denimo zasledimo v Vebrovi knjigi Vprašanje stvarnosti, kjer je kontekst izrecno postavljen kot izhodišče.

a. Bit-v-svetu tu-bit: Zgradba organizma (substance), po kateri obstaja svet (okolje).

Ameriški filozof Hubert Dreyfus mi je dejal, da so ga na Dunaju poslušali bolj tehniški kot pa filozofi, ko jim je razlagal Heideggerja. Heidegger pa se loteva natanko problema konteksta, ko pač govori o biti-v-svetu tu-bit. Kaj naj ta na prvi pogled zapletena terminologija pomeni?

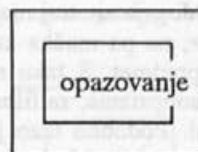
Predlagal bi, da si pri njenem razumevanju pomagamo z razširitvijo modela, ki smo ga že uvedli. Model pojava (akcidenčna celota, ki ima substanco za svoj edini lastni del) lahko brez težav prilagodimo tako, da bo veljal za vpetost organizma v njegovo okolje:

okolni svet

Vidimo, da ostaja zgradba modela enaka. Vendar pa je sedaj organizem oziroma tu-bit tista, ki je na mestu substance. Zgolj po tem, da obstaja organizem (tu-bit), sploh obstaja tudi svet. Tako je okolni svet akcidenčna celota, ki ima substanco (organizem) kot svoj edini lastni del.

V Vprašanju stvarnosti nas France Veber opozori na pomembno značilnost, ki loči človeka od drugih organizmov. Drugi organizmi (denimo mačke ali psi) svet zgolj opazujejo, ne morejo pa ga analizirati. Tako je njihova toriščna pozornost na neposreden način usmerjena na realnost. Takšne vrste toriščna pozornost je pomembna tudi za človeka, saj brez nje le-ta podobno kot drugi organizmi ne bi mogel imeti višjih dejavnosti, pa tudi nasploh ne bi mogel preživeti. Vendar pa je po Vebrovem mnenju človek zmožen še analize, ki postavlja v ospredje njegovo psihološko dejavnost. Tako obstaja med opazovanjem, ki je neposredno usmerjeno na stvarnost, ter med analizo razmerje eno-stranske ločljivosti. Močno je bitje, ki obvlada zgolj opazovanje (pes). Vendar pa ni močno bitje, ki bi obvladalo zgolj analizo: vsako bitje, ki obvlada analizo, mora prej nujno obvladati tudi opazovanje. Na ta način lahko razmerje med opazovanjem in analizo predstavimo mereološko, torej kot razmerje med celoto in delom. Opazovanje, torej neposredno zadevanje stvarnosti, je edini lastni del celote, ki jo lahko tvori analiza:

analiza

Zato je Veber svoje delo tudi naslovil z Vprašanje stvarnosti. Vidimo pa tudi Vebrovo najožjo povezavo s temeljno Brentanovo metodologijo še v njegovem poznejšem obdobju.